

REDESCOPERIREA UNUI MARE GIUVAIERGIU BASARABEAN

Doctor habilitat în istorie, profesor universitar **Pavel COCÂRLĂ**
Universitatea de Stat din Moldova

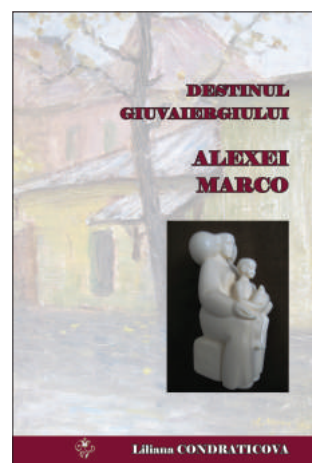
Doctor în studiul artelor, conferențiar universitar **Liliana CONDRATICOVA**
Institutul Patrimoniului Cultural

Doriința omului, necesitatea lui de a se face și a se simți mai frumos pentru a fi remarcat și apreciat corespunzător are tradiții seculare, indiferent de sistemele politice sau factorii social-economici și culturali. Asemenea aspirații, în diferită măsură, și-au găsit reflectare inclusiv în portul bijuteriilor. De-a lungul timpului, apetitul și gustul pentru obiecte de podoabă făcute din metal nobil și pietre prețioase au crescut. Acest aspect al vieții a fost însă în perioada sovietică neglijat de cercetarea științifică, fiind mai puțin valorificat. Trecutul pierdut poate fi astăzi, din fericire, recuperat, redescoperind artiștii plastici care au lucrat artistic metalele nobile și pietrele prețioase.

În ideea dată, s-au întreprins căutări în arhive, în cataloagele expoziționale, colecțiile muzeale și cele private, pentru a identifica creația artistului plastic Alexei Marco. Acesta, având o bogată experiență și cunoștințe fundamentale în arta prelucrării fildeșului și a metalelor, desfășurând o fructuoasă activitate expozițională în RSS Moldovenească și peste hotare, s-a aflat mult timp în anonim, nefiind cunoscut și apreciat în mediul artistic și cel științific. Doar în anul 2011 a fost publicat studiul monografic *Alexei Marco. Destinul bijutierului din Moldova* (Iași: Lumen, 200 p. + il.), revenindu-se la subiect în 2017 printr-o nouă lucrare *Destinul giuvaiergiului. Alexei Marco* (Chișinău: Tipogr.: Notograf Prim, 2017, 176 p.)

Totodată, în intenția de a-l readuce pe Alexei Marco în actualitatea valorilor culturale, pentru a aprecia rolul și locul creației sale în arta decorativă națională, la Muzeul Național de Istorie a Moldovei a fost organizată expoziția comemorativă „Alexei Marco. Amintiri...” (21 februarie – 19 martie 2018), în premieră fiind expuse figurine de fildeș, podoabe, plachete emailate din colecțiile private, din fondurile Muzeului Național de Istorie a Moldovei și ale Muzeului Național de Artă al Moldovei.

Astfel, revenirea la creația complexă a bijutierului Alexei Marco (prin studiul monografic și expoziția comemorativă) este un omagiu adus celei de-a 25-a aniversare de la trecerea sa în eternitate. Monografia este prefătată de dr. Mihai Tașcă și cuprinde două părți

Liliana CONDRATICOVA. *Destinul giuvaiergiului. Alexei Marco*. Chișinău: Tipogr.: Notograf Prim, 2017, 176 p.

distincte: date privind soarta artistului plastic Alexei Marco (p. 16-21), cu un amplu portret de creație al bijutierului (p. 22-76) și descrierea plasticii miniaturale din fildeș, a articolelor de bijuterie, a pieselor lucrate în aramă forjată și în tehnica emailării artistice. Cea de-a doua parte integrează amintirile Dariei Grabco (Marco), sora mai mică a bijutierului, despre deportarea din tragicul an 1949, viața în orașul siberian Tobolsk, revenirea acasă și încercarea de a se adapta noilor circumstanțe ale vieții, de a studia pentru a însuși o profesie, de a-și întemeia familie (p. 89-128).

Lucrarea este ilustrată cu imagini și o anexă color care vine să exemplifice articolele lucrate de bijutierul Alexei Marco (p. 77-88). De asemenea, sub formă de anexe, au fost incluse cele mai relevante file din dosarul plasticianului identificat în fondurile Arhivei Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova și dosarul privind deportarea familiei Marco ce se păstrează în Arhiva Ministerului de Interne al Republicii Moldova (p. 134-175), oferit cu amabilitate de dr. M. Tașcă.

În așa fel, prin intermediul monografiei a fost scos din anonim un nume important pentru cultura națională, care a adus o deosebită contribuție în dezvoltarea artei decorative din RSS Moldovenească și

Republica Moldova. Atât monografia, cât și expoziția comemorativă desfășurată la MNIM vin cu răspunsuri concrete la întrebările legate de activitatea (și prezența) bijutierilor în RSSM, fiind creionat un portret de creație al celui mai renumit giuvaiergiu din spațiul basarabean.

Artistul plastic Alexei Marco (n. 17.03.1935, s. Sturzeni, jud. Tighina – d. 1.06.1993, Chișinău) și-a început activitatea în atelierul de confecționare a obiectelor din fildeș „Тобольский косторез” (în care a lucrat timp de 11 ani) din orașul rus Tobolsk, unde a fost deportată familia Marco la 6 iulie 1949. Părinții săi, Ana și Zaharia Marco, au fost declarați „chia-buri”, incriminându-li-se „gospodăria mare și lipsa serviciului militar în Armata Sovietică”. După revenirea în RSSM (1957), părinților nu li s-a permis să trăiască în satul de baștină, astfel ei stabilindu-se în satul Lesnoe, raionul Tarutino, regiunea Odesa (Ucraina). Conform deciziei Sovietului de Miniștri al RSS Moldovenești nr. 115 din 10 aprilie 1989, familia lui Zahar Pavel Marco (1905–1983) și a Anei Fiodor Marco (1907–1990), împreună cu copiii: Alexei (1935–1993), Petru (1931), Galina (1951), Daria (1941), Gavril (1932) și Vera (1937–1951) au fost reabilitați.

Stabilindu-se la Moscova, A. Marco a urmat studiile la Institutul Industrial-Tehnologic din Moscova (1961–1963), specialitatea *Prelucrarea artistică a metalului și lemnului*. A desfășurat o intensă activitate didactică la Școala de Artă și Industrie din Abramțevo (1963–1966) și în calitate de pictor principal la Biroul artistic de proiectare din Moscova (1966–1970). În anul 1965 devine membru al Uniunii Artiștilor Plastici din URSS, fiind apreciat ca bijutier și șlefuitor al fildeșului. De asemenea, își încearcă aptitudinile în proiectarea și confecționarea bijuteriilor din fildeș, argint, pietre fine sau organice.

În 1973 A. Marco a revenit în RSS Moldovenească. A activat bijutier în cadrul atelierului de giuvaiergerie al Fondului Plastic al UAP din RSSM, a fost

membru al Consiliului Artistic al Fondului Plastic al UAP. Participă la tabăra de creație din Palanga (Lituania), fiind desemnat conducător al grupului bijutierilor din URSS (1 septembrie – 25 octombrie 1975 și 25 ianuarie – 20 martie 1977). A participat și la taberele de creație din Palanga în 5 ianuarie – 2 martie 1976 și în 28 februarie – 26 aprilie 1980, la ultima urmând să se pregătească de expoziția trienală de bijuterie *Jablonec-80*, Cehoslovacia (actualmente, Republica Cehă).

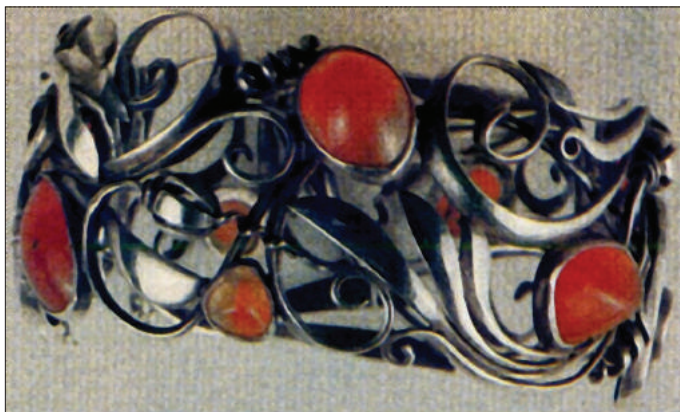
După 1981, timp de aproape un deceniu, A. Marco se dedă creației libere. Participă la expoziții naționale, unionale și internaționale de artă decorativă, emailare artistică, elaborează schițe noi și confecționează articole excepționale grație aptitudinilor artistice și tehnologice. Lucrările mai ales din perioada tardivă sunt de o indubitabilă maturitate profesională. Anume în perioada activității libere el a confecționat numeroase articole de bijuterii, înfruntând zi de zi duritatea pietrelor și a metalelor, dar și boala care îl măcina, în final cedând lupta, la 1 iunie 1993.

Examinând creația plasticianului, remarcăm că în pofida formării sale ca bijutier în Tobolsk și Moscova, A. Marco s-a manifestat prodigios după 1973. Revenirea la baștină a însemnat pentru Marco o etapă de valorificare a tradițiilor moldovenești din domeniul prelucrării artistice a metalelor, de asociere la motivele ornamentale autohtone și explorare a aptitudinilor acumulate la Tobolsk, Moscova și Palanga. Exponent al timpului său, A. Marco a executat piese în corespundere cu tendințele artistice ale anilor 1960–1990, cele mai solicitate rămânând a fi colierele, broșele și pandantivele.

Articolele create de Alexei Marco au fost repertoriare în funcție de materiile prime și tehnicile de lucru în următoarele categorii: 1) *plastica miniaturală*, pentru care folosește fildeșul, creând piese de cca 7-10 cm; 2) *sculptura decorativă de proporții mici*, care include piese expresive, realizate din aramă forțată, sculpturi

Broșă *Arborele vieții*, argint, colecția MNIM.

Brățară *Amintire*, Orujeynaya Palata, Moscova.

metalice de proporții mici, articole de interior; 3) *articole de bijuterie* confecționate din argint, alpaca, pietre prețioase; 4) *lucrări realizate în tehnica emailării artistice* (plachete decorative, tablouri, detalii emailate ale podoabelor).

Categoria de articole de giuvaiergerie, ale căror autor este A. Marco, cuprinde inele, cercei, broșe, brățări, coliere și medaliaone, confecționate atât din argint cu variate inserții de pietre fine și ornamentale, cât și din fildeș fosil de Siberia. O sursă valoroasă de inspirație reprezintă creația populară, salbele monetare, cerceii specifici portului autohton încă din secolele XVII–XVIII, în formă de bobite de struguri stilizate, ornate cu elemente decorative sofisticate, granule metalice. Articolele denotă influența peisajului și a portului tradițional moldovenesc, relevant în acest sens fiind setul *Moldova* (colier și cercei), realizat în stilul unor salbe monetare răspândite în Basarabia în secolul al XIX-lea.

Colierul din setul *Moldova* reprezintă o salbă monetară stilizată, confecționată dintr-o bară metalică integră, răsucită proporțional, oferind impresia unei împletituri decorative. Centrul compoziției include elemente ornamentale, discuri aplatizate și laminare în formă de monede, asociate cu mici inserții de coral roșu-portocaliu. Mărgelele de coral au mici orificii, prin care este strecurată sârma laminată, pliată în forma unei spirale, acordându-i-se forma vrejului de viță-de-vie. Simbolurile utilizate sunt frecvent întâlnite pe prosoape naționale, covoare, broderii artistice, în decorul pieselor de lemn sau de metal (fântâni, garduri, grile metalice), fiind parte integrantă a culturii autohtone. Colierul dispune de elemente decorative în formă de spirală ca simbol al continuității vieții, al mișcării, vrejul de viță-de-vie fiind elementul național sugestiv pentru o regiune, economia căreia este baza-

Inel *Marina*.
Colecție privată.

Inel *Daria*.
Colecție privată.

tă, în mare parte, pe viticultură și vinificație. Podoaba posedă de asemenea simboluri și motive geometrice, precum romburi, cercuri ca emblemă solară, linii drepte și intercalate.

Creațiile individuale au fost lucrate în exclusivitate pentru persoanele dragi și prieteni. Colierul *Daria* este impecabil ca realizare tehnologică și deosebit ca idee artistică. Articolul reprezintă un cerc rigid de metal fixat pe gât cu ajutorul unei lăcățele, medalioul având două inserții de piatră și un motiv ajurat de floare stilizată. Centrul compozițional constituie piatra de formă dreptunghiulară puțin asimetrică, un caboșon de spineli montat într-un șaton închis. Inserția de piatră este înconjurată de o compoziție ajurată de metal, care evocă motivele vrejului de viță-de-vie de diferite dimensiuni, formând un ornament complex, amplificat prin elementul firului torsionat de metal. Încheie compoziția pandantivul – un spinel de aceeași culoare, șlefuit *pandeloque*, încastrat într-o montură închisă.

O creație deosebită ca tehnică de executare și motive utilizate este inelul *Marina*, având un caboșon perfect rotund, un crisopraz de un verde deschis, montat într-un șaton închis. Compoziția reprezintă

Colier *Daria*.
Colecție privată.

Colier *Moldova*.
Orujeynaya Palata, Moscova.

Colier. Argint, sidef, ametist.
MNAM.

o formă alungită, sudată deasupra formei rotunde a inelului propriu-zis. La un capăt al inelului sunt folosite șatonul cu inserția de piatră, în partea opusă – o compoziție sofisticată de elemente decorative lucrate prin laminare, forjare, răsucire a firului metalic, sudare a bilelor metalice. Ca decorație, au fost folosite motivele explorate deja de Marco în articolele anterioare – frunze și petale de flori stilizate, firul răsucit de metal ce formează aceste petale, motive multispirala-te ce susțin întreaga construcție, care exprimă motive floristice ținând cont de tinerețea domniței. Inelul *Marina*, frumos, aparent masiv, dar aerian rămâne o lucrare unicat.

Alexei Marco s-a remarcat în arta decorativă națională și ca specialist în domeniul executării sculpturilor decorative de proporții mici. Piesele sunt utilizate, de preferință, pentru decorul interiorului, în funcție de tendințele artistice în vogă, de predilecțiile utilizatorilor și consumatorilor pieselor de artă. În această categorie se încadrează sculptura decorativă *Moldova. Toamnă* (1984, colecția MNAM), lucrată din aramă forjată. Sculptura reprezintă o doamnă cu pletele lăsate în vârtoarea vântului, ținând în mâini struguri și frunze de vie, simbol cunoscut și deseori explorat al Moldovei. Sculptura simbolizează toamna, fiind ornată cu variate elemente decorative, care indică la darurile Moldovei. Culoarea metalului folosit – arama ruginie –, întregeste armonios imaginea, sugerând culorile unei adevărate toamne moldovenești.

Un capitol valoros în creația plasticianului A. Marco reprezintă figurinele de fildeș. Piesele sale din fildeș actualmente fac parte din colecțiile muzeistice ale Federației Rusă, Republicii Moldova și private, cele mai relevante fiind sculpturile *Urșii jucători*, *Jocul copiilor*, *Mistrețul*, *Bâtlanii*, *Aurora boreală* (incrustare), *Pinguinii pe gheață* (incrustare), *Bufnița* (gliptică, 6 × 4 cm), *Pace* (7 × 3,5 × 3,5 cm), *Cocoșel cu găinușe*

(2,2 × 1 × 2,5 cm, masa 2,5 g), *Legumicultorul* (5,5 × 1 × 2,5 cm, masa 2,5 g), *Țăranul cu capra* (1988, 5,8 × 1 × 2,5 cm, masa 4 g), *Bostan* (5 × 1 × 5 cm, masa 4 g).

Subliniem mai ales valoarea pieselor din fildeș dedicate feciorului său, Mircea. Sentimente deosebite de dragoste maternă sunt evocate în sculptura miniaturală de fildeș *Maternitate* (7,3 × 3,5 × 3,0 cm, colecție privată). Sculptura o are în centrul compoziției pe Maria, soția bijutierului, cu feciorul Mircea în brațe. Expresia maternității este una universală, de o adevărată madonă cu copilul în brațe, somptuoșitatea și căldura sufletească a căreia domină lumea și creația artistică, sculptura inspirând liniște, încredere și speranță.

Într-un consens discret cu sculptura menționată este medalionul *Madona* (fildeș, aramă). Chipul Maicii Domnului ținându-l în brațe pe Pruncul Iisus, lucrate în fildeș, este încadrată într-o ramă de aramă forjată. Chipurile stilizate ale celor doi, înmărmuriți într-o tandră și omenească îmbrățișare, emană vitalitatea dragostei și devotament.

În anul 1992, fiind deja grav bolnav, meșterul a lucrat la placheta de fildeș *Scoaterea lui Hristos de pe cruce*, ce încununează activitatea sa complexă, dovedind calitatea de a percepe în subtilități sufletul uman, emoțiile și sentimentele omului care luptă zi de zi pentru a câștiga încă o clipă alături de familia sa.

În arta decorativă națională Alexei Marco s-a afirmat mai ales în domeniul emailării *cloisonné*. Placheta emailată *Țăranii* (1988) scoate în prim-plan un grup de țărani (doi bărbați și trei doamne), îmbrăcați în veșminte de gală. Femeile poartă catrințe specifice portului țărănesc femeiesc, baticuri, ca simbol al căsniciei, tânăra domniță având părul lăsat pe spate, bărbații sunt înveșmântați în sumane lungi, purtând căciuli de cărlan, un simbol al imaginii moldoveanului în perioada sovietică. Ca fundal pentru compoziția în cauză a fost folosită imaginea satului – elegante căsuțe

Medalion *Madona cu pruncul*.
Fildeș, argint, colecția MNAM.

Madona cu pruncul.
Fildeș, colecție privată.

Alexei Marco.
Autoportet. Fildeș, colecție privată.

țărănești, într-un nivel, albe, curate, cu ușa în centru, flancate din ambele părți cu ferestre mici, cu acoperișurile vopsite în cafeniu, completate de verdeața colinelor și câmpiilor întinse drept simbol al bogăției plaiului natal. De fapt, în lucrările sale A. Marco încifrează un șir de semne emblematice și alegorii care necesită a fi tâlmăcite.

Plachetele emailate ale maestrului A. Marco evocă vocația sa deosebită pentru prelucrarea artistică a materialului, posedarea profesionistă a tehnicilor de lucru, originalitatea viziunii artistice. Pornind de la mici plachete emailate cu subiecte simple, cotidiene, el a ajuns la realizarea unor plachete emblematice, poziția-cheie fiind dominată de Biserică, Credință, Dumnezeu. Lucrările sale în tehnica emailării denotă pregnant individualitatea sa artistică, fiind apreciată înalt de criticii de artă și specialiștii din domeniu.

Cât privește activitatea expozițională a plasticienilor moldoveni, constatăm că și aici Alexei Marco a înscris o pagină deosebită, fiind unicul reprezentant al RSSM, participant la expozițiile de artă emailieră din Limoges (Franța), precum și, avându-l alături pe colegul și discipolul său Gheorghe Cojușneanu, la expoziția specializată în arta bijuteriei de la Jablonec (Cehoslovacia).

Este de remarcat faptul că toate articolele sale A. Marco le-a confecționat după schițe și design proprii. Din aceste considerente, piesele de giuvaiergerie dețin poansonul personal al meșterului, fapt ce ridică semnificativ prestața lor. Poansonul este format dintr-un cerc miniatural, cu inițialele frumos caligrafiate *AM*,

Cub emailat *Plai natal*, colecție privată.

iar în vârful stâng de sus putem descifra un soare cu razele desfăcute. Și acest poanson miniatural denotă o execuție tehnologică și artistică impecabilă. De asemenea, erau marcate plachetele emailate, într-un cerc miniatural fiind incrustate monograma autorului *AM* și ultimele două cifre ale anului când a fost realizată placheta.

Alexei Marco rămâne a fi exponentul principal al unor tehnici de lucru și de decorare a suprafețelor metalice folosite în premieră de bijutierii din RSSM: prelucrarea artistică și șlefuirea fildeșului, precum și emailarea artistică. Printre tehnicile de lucru uzuale menționăm turnarea artistică a metalului și forjarea, pentru decorarea suprafețelor metalice a pieselor fiind utilizate filigranarea, laminarea, șlefuirea, tot el ocupându-se de șlefuirea și fasonarea pietrelor prețioase. A lucrat mai mult cu argintul, alpaca, alama, pietrele fine, ornamentale și cele organice (coral, chihlimbar, lapis-lazule, sîdef, ametist, crisopraz, agat).

Lucrările schițate și realizate de bijutierul Alexei Marco au o deosebită valoare culturală anume prin viziunea artistică și designul original ce conferă articolului un concept definitivat, cu posibilități ample de interpretare a sensurilor simbolice, a semnificației culorilor și materialelor utilizate. Majoritatea articolelor sale înfrumusețează astăzi numeroase colecții private (*Ciobanul cu câinele*, *Sfântul Gheorghe*, *Maternitate*, *Biserica Adormirea Maicii Domnului*, *Căușeni*). În Muzeul *Orujeynaya Palata* (Moscova, Federația Rusă) se păstrează brățara *Amintire*, setul *Moldova* (colier și cercei) și câteva piese de fildeș. În custodia Muzeului Național de Arte al Moldovei se află plachetele emailate *Ștefan cel Mare*, *Vara*, *Peisaj de iarnă*, medalionul *Madona*, colierul de sîdef și ametist, sculptura de aramă forjată *Moldova*, figurine de fildeș (*Ciobănaș cu capra*, *Legumicultorul*, *Toamna*), iar în colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei este depozitată broșa de argint cu genericul simbolic *Arborele vieții*.

Astăzi, evaluând creația artistului plastician Alexei Marco, conchidem că articolele de bijuterii, piesele de fildeș și plachetele emailate, realizate pe parcursul anilor 1960–1990, au avut un impact semnificativ asupra artei decorative moldovenești. Ștacheta pe care a ridicat-o în arta giuvaiergeriei sub aspectul desăvârșirii tehnicilor de prelucrare artistică a materialelor nobile, cunoașterii proprietăților metalelor și pietrelor prețioase, a tendințelor artistice în domeniul artei bijuteriilor îl caracterizează ca pe un mare și veritabil artist. Alexei Marco a manifestat de-a lungul vieții o admirabilă aspirație spre cunoașterea și căutarea frumosului, studiul monografic despre viața și creația sa fiind o dovadă elocventă în acest sens.